

Syphilis jako zemsta bogów

dr n. hum. Beata Olędzka, adiunkt

Studium Języków Obcych
Warszawski Uniwersytet Medyczny
ORCID: 0000-0003-0676-3263

E-ISSN 2353-8597; ISSN 1231-028X; nr art. Lek.202503.06 © P

W historii, którą chcę przedstawić, cofniemy się najpierw do XV w., a potem jeszcze dalej do bliżej nieokreślonego czasu w dziejach ludzkości. Ta straszna choroba, która przez wieki towarzyszyła ludziom i przenosiła się w szybkim tempie, przeistaczając się w końcu w epidemię, znana była pod różnymi nazwami, wskazującymi m.in. na kraj, z którego dotarła. Obecnie w różnych pozycjach naukowych przedstawiane są rozmaite hipotezy dotyczące jej początków.

Najbardziej popularna zakłada, że rozpoczęła się w Ameryce, skąd wraz ze statkami Kolumba w XV w. przyłynęła do Europy, a jej rozprzestrzenienie w Europie zawdzięczamy właśnie marynarzom¹. Lekarz i historyk medycyny Józef Peszke (1845–1916) zebrał 156 łacińskich nazw synonimicznych tej choroby². Najstarszą z nich jest *francigenarum malum* (1496) – „zaraza Franków/frankijska”, *morbus gallicus* (1497) – „choroba galijska”, najnowsza zaś przez niego odnotowana to *lues syphilitica* (1849) – „kiła”. Wśród 38 nazw polskich znajdują się m.in. „francza” (1534), „franca” (1555), „kiła” (1568), „przymiot” 1581, „niemoc weneryczna” (1835), „przymiotnica” (1878).

Łacińskie nazwy tej choroby używane dzisiaj to *lues* i *syphilis* (czytaj: syfilis). Wyraz *lues* w języku ogólnym oznacza „chorobę, zarazę, nieszczęście, zglubę” i pochodzi od czasownika *luo*, *luere* „ponieść karę, odpokutować”³. Nazwa *syphilis* jest terminem stworzonym przez włoskiego pisarza Girolamo Fracastoro (ok. 1476–1533) w poemacie *Syphilis sive morbus Gallicus* – „Syfilis inaczej choroba galijska”, napisanym

w 1530 r.⁴. Z tego dzieła, podzielonego na trzy księgi, dowiadujemy się o chorobie i niektórych popularnych wówczas metodach leczenia, w tym rțci i gwałtu. Najciekawsza jednak wydaje się być historia opisana w księdze trzeciej, która wyjaśnia powstanie nazwy *syphilis*. Zaczyna się ona od opisu podróży morskiej, której przewodnikiem był zapewne Krzysztof Kolumb (choć jego nazwisko nie pojawia się w poemacie) do Nowego Świata. Podróżnicy docierają do wyspy Ofyre i poznają tam jej mieszkańców nękaną przez nieznaną chorobę. Ci opowiadają im legendę o swojej poprzedniej ojczyźnie Atlantydzie, którą zatopili zagniewani bogowie, a na ich mieszkańców spuścili straszną epidemię. Gniew bogów wywołał pasterz o imieniu *Syphilus*, który zbuntował się przeciwko składaniu ofiar bogu Słońce (Apollo) i zaczął je składać swemu królowi Alcitoosowi, a za jego przykładem poszli inni. Zagniewani bogowie ukarali pasterza i mieszkańców okrutną chorobą, która od jego imienia wzięła swoją nazwę *syphilis*⁵.

Res longius continuabitur (cdn.)

¹ W. Huptas, M. Kołodziej, I. Wronka, Miłe złego początki – krótka historia kiły, [w:] „Wszechświat”, t. 123, nr 7–9/2022, str. 217–222. <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/a53a7583-f12f-46db-be70-a73b1a03a9e8/content> [dostęp: 22.02.2025].

² J. Peszke, *Synonimy przymiotu (syphilis)*, Warszawa 1883. [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaajhttps://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Synonimy_przymiotu_%28syphilis%29_%28IA_b22355704%29.pdf](https://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaajhttps://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bb/Synonimy_przymiotu_%28syphilis%29_%28IA_b22355704%29.pdf) [dostęp: 22.02.2025].

³ *Słownik łacińsko-polski pod redakcją Mariana Plezi*, Warszawa 1969.

⁴ <https://archive.org/details/hieronymifracast00frac/page/n3/mode/2up> [dostęp: 22.02.2025].

⁵ „bezenne noce pierwszy i ból, co wykrecą członki, poczuł, zaś od niego wzięła nazwę choroba, Syfilisem od niego rolnicy plagę nazwali”. T. Sapota, *Girolamo Fracastoro, Syphilis albo choroba galijska*, Warszawa 2024, s. 64.